

Luka Tomašević: *Bioetika iz teološke perspektive*, Zagreb, Pergamena, 2014, 339 str.

Zoran Vračan

zvracan@gmail.com

Bioetika je postala tema koju svakodnevno susrećemo, tema o kojoj se svakodnevno raspravlja. O njoj se govori s religioznog, filozofskog, pravnog, sociološkog, kulturnog i političkog stajališta. Čitajući knjigu koja je pred nama pod nazivom *Bioetika iz teološke perspektive*, postavljamo pitanje: Koja su goruća bioetička pitanja i teme o kojima se najčešće raspravlja? Jesu li to poteškoće vezane uz kloniranje ljudskih embrija, eutanazije, abortusa, palijativne skrbi ili pak moralna kriza suvremenoga čovjek? Po čemu je čovjek osoba i što znači dostojanstvo ljudske osobe? Pred nama se nalazi vrlo zanimljiva knjiga iz područja bioetike, koja s religioznoga ili bolje rečeno teološkog stajališta promatra spomenuta goruća pitanja. U traganju za odgovorima na ta pitanja prepoznajemo da je za Luku Tomaševića ključna misao vodilja uzeta iz Ivanova evanđelja: »Ja dođoh da život imaju, u izobilju da ga imaju« (Iv 10, 10).

Knjiga je podijeljena u tri dijela, a svaki dio na nekoliko tema. Prvi dio nosi naslov *Nastanak i razvoj bioetike* koji se raščlanjuje na tri teme: *Uzroci i nastanak bioetike*, *Razvoj bioetike* i *Nastanak i razvoj teološke bioetike*. Drugi je dio naslovljen: *Kršćanska antropologija* i raščlanjuje se na šest tema: *Teologija tijela i tjelesnosti*, *Teološko poimanje života*, *Osoba i njezino dostojanstvo*, *Ljudsko dostojanstvo*, *Dostojanstvo osobe iz teološke perspektive*, *Ljudsko dostojanstvo u doba bioetike*. Treći dio pod naslovom: *Eubiozija – skrb za život i zdravlje*, raščlanjuje se na pet tema: *Skrb za stvoreno*, *Skrb za ljudski život*, *Palijativna skrb*, *Život u nastajanju* i *Smrt i umiranje*. U ovom prikazu osvrnut ćemo se na sva tri dijela i o svakome ćemo iznijeti autorove najvažnije misli.

U prvom poglavlju *Nastanak i razvoj bioetike* autor navodi koji su uzroci nastanka bioetike i kako se razvijala bioetike kao samostalna disciplina. Cilj je bioetike, smatra Tomašević, promišljanje o ljudskom životu. Autor zamjećuje da se danas na život ne gleda kao na vrijednost samu u sebi, nego na kvalitetu života. Bioetika je plod razvoja i napretka biotehnologije i medicine, posebice razvoj genetičkog inženjeringa, te filozofije. Stječe se dojam kao da se postavlja pitanje: Je li sve što je tehnički moguće ujedno i moralno dopušteno? Uvidjeli

smo da je autorovo stajalište kako je bioetika nastala zbog sve veće nejednakosti među ljudima i pojava autonomnosti osobe. Javljaju se sve veća, prema Tomaševiću, sukobljavanja legitimnih prava i interesa među ljudima, te se nalazimo u krizi kulture koja obuhvaća sve oblike života, a kriza je posljedica nastanka višeznačajnih promjena i miješanja vrijednosti i vrednota. Autor u ovom prvom poglavlju zaključuje da živimo u kulturi koja ne zna je li za nas veća vrijednost majka koja odgaja dijete ili netko tko se žrtvuje za siromašne ili pak savršeni nogometaš koji zabija izvrsne golove. Nadalje tvrdi da svaki čovjek treba graditi svoje vrijednosti (što je samo po sebi jasno), ali pita se koje su to vrijednosti koje pojedinac treba usvojiti kako bi vodio svoj život. Jesu li to fizičke vrednote, kao što su zdravlje i ljepota, ili one društvene kao bogatstvo i napredak, ili pak moralne vrijednosti koje donose sreću, a to su prema autoru ljubav, solidarnost i razumijevanje? Možemo zaključiti, kakav je tko čovjek, takve će vrednote i izabrati. Na kraju ovog poglavlja, navest ćemo definiciju bioetike, važnost bioetike s teološke perspektive, tko je prvi uporabio naziv bioetika i tko ga je među prvima u Hrvatskoj počeo koristiti.

Naziv bioetika prvi je dao njemački protestantski teolog Fritz Jahr, a tu je činjenicu 1997. godine otkrio bioetičar Hans-Martin Sass. On naglašava Jahrov bioetički imperativ koji je utemeljen na suosjećanju sa svima živima. Bioetika je prema autoru dio filozofije morala koja traži sudove o valjanosti i korisnosti nekih ljudskih ponašanja i postupaka na život. Ona se pojavljuje kao interdisciplinarno i pluriperspektivno područje u kojem se, kako tvrdi autor citirajući Antu Čovića, stvaraju uporišta i mjerila za orijentiranje u pitanjima koja se odnose na život ili na uvjete i okolnosti njegova očuvanja. Autor tvrdi kako je opće prihvaćena definicija bioetike da je ona sustavno proučavanje ljudskoga ponašanja na području znanosti o životu i zdravstvenoj skrbi, ukoliko je to ponašanje ispitivano u svjetlu moralnih vrijednosti i načela. Bioetika se s katoličke teološke perspektive pojavila u enciklici pape Ivana Pavla II. pod naslovom *Evangelium vitae*. Ova enciklika i moralna teologija etičke probleme povezane uz život proučava pod vidikom kreposti pravednosti i pete Božje zapovijedi koja glasi: *Ne ubij!* U enciklici se uvodi novi pojam kršćanski personalizam. Čovjek je duh i tijelo, jedinstven i kao takav Božje stvorenje koje boravi u svijetu i odgovoran je svome Stvoritelju za svoj i tuđi život, kao i za svijet u kojem se nalazi. Tomašević drži da je enciklika *Evangelium vitae* obrana vrijednosti života i njegove nepovrednosti. Poštivati život, ljubiti ga i služiti mu, glavne su poruke enciklike.

Bioetika se razvila u Americi u 20. stoljeću, a Tomašević navodi razloge zbog kojih su se osnivala različita etička povjerenstva. Autor donosi i stajalište Pravoslavne crkve o bioetici i opisuje kako se ona u njoj razvijala. Potom opisuje razvitak bioetike u Hrvatskoj vezan uz znanstveno-nastavne institucije. Valentin Pozaić, utemeljitelj Centra za bioetiku pri Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove u Zagrebu, kao profesor toga instituta u časopisu *Obnovljeni*

život prvi u našoj literaturi u svojim radovima koristi naziv *bioetika*. Uz njega imamo Tončija Matulića na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, zatim Ivana Šegotu na Medicinskom fakultetu u Rijeci, koji je prvi uveo izborni predmet iz područja bioetike i osnovao Bioetičku školu u Rijeci i časopis *Bioetički svesci*, pa Antu Čovića na Odsjeku za filozofiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, koji je utemeljio Lošinjske dane bioetike, a tvorac je i integrativne bioetike te našega autora Luku Tomaševića na teološkom studiju u Splitu.

U drugom poglavlju pod naslovom *Kršćanska antropologija* autor donosi njezin prikaz osvrćući se na shvaćanje pojma osobe i ljudskoga života s filozofskoga i teološkog stajališta. Ljudsko shvaćanje dostojanstva koristi se već u antičkom vremenu pod terminom *dignitas*, što znači poštovanje ili čast koju neki čovjek zaslužuje ako posjeduje izvjesne kvalitete koje ga čine dostojnim. Što se tiče pojma osoba, u grčkom svijetu koristio se pojam *prosopon* da bi označio lice ili naličje nekog čovjeka. U rimskom okruženju koristio se termin *persona* koja je označavala ljude koji su izvršavali neku religijsku funkciju ili su bili sudionici u rimskom kazalištu. Ciceron pojmu osobe daje društveno značenje i obilježava osobu kao onu koja ima neku ulogu u društvu i dostojanstvo ako obavlja neku čast. U Bibliji Staroga i Novoga zavjeta, navodi autor, ne nalazimo riječ osoba, tek pojavom Origena i kasnije Tertulijana uvodi se pojam osoba. Oni odbacuju pojam *prosopon* i koriste pojam *hypostasis* koja označava osobu, a osoba prema njima znači nepromjenjivu individualnost čovjeka. Prema Augustinu riječ osoba definira čovjeka kao supstanciju koja je tjelesna i razumska. Moderna filozofija kaže da u svakom čovjeku postoji osoba koja se tek treba ostvariti. Stoga se, piše Tomašević, postavljaju bioetička pitanja: Je li fetus osoba ili nije? Je li osoba koja vegetira osoba ili nije? Ontološki je stav da su u oba slučaja osobe, dok je empiričko-psihološki stav da nisu, jer znanstveni stav biomedicine osobu svodi na čine putem kojih se osobnost izvršava, a to su racionalnost, samosvijest, osjet ugone ili boli i moralno opredjeljenje. Tomašević navodi da glede tih pitanja postoji sukob između antropološko-znanstvenoga stava o tjelesnosti i antropološko-metafizičko-teološkoga stava. Autor na temelju različitih dokumente iznosi stav Katoličke crkve da je svaki život svet i vrijedan življenja i da počinje začecem, a završava naravnom smrću te zagovara dostojanstvo svake osobe jer je važnija svetost života nego njegova kvaliteta.

U trećem poglavlju pod naslovom *Eubiozija – skrb za život i zdravlje*, autor daje definiciju pojma *eubiozija* i navodi da se ona odnosi na kvalitetu koja označava dostojanstvo života od početka do kraja. Eubiozija je ujedno kultura života, pojam koji je prvi upotrijebio papa Ivan Pavao II., a označava stav da je život svet i da mu je tvorac Bog i zato se treba zalagati za očuvanje života od začeca do naravne smrti. Katolička crkva se zalaže za razvijanje brige o tijelu koje je bolesno i koje pati i uvodi pojam palijativne skrbi. Autor iznosi stav Crkve o odnosu prema bolesti, prema ljudskoj osobi koja trpi, o ulozi liječnika u skrbi za bolesnika i drži da Crkva time prihvaća Hipokratovu zakletvu i produbljuje je

pojmom ljubavi, jer liječnik u bolesnoj osobi ne bi smio gledati samo bolest koju treba liječiti, nego prije svega osobu i zato joj ne smije škoditi niti je pustiti da trpi više nego što je potrebno. Crkva drži da je potrebno ublažiti bol bolesnika, ali da se nikako ne smije odobriti nasilna smrt bolesnika, bilo na njegovu želju ili želju neke druge osobe. Kada se više osobi ne može pomoći, potrebno joj je pomoći da svjesno i u miru prihvati smrt u kojoj se sprema za susret sa svojim Stvoriteljem. Kad se govori o novom ljudskom životu koji tek započinje, stav je Crkve da se treba pridržavati pete Božje zapovijedi: *Ne ubij*, jer nitko nema pravo nekome oduzeti život. Postavlja se pitanje, je li embrij osoba, smije li se dopustiti uništenje embrija, kakav je stav Crkve prema zamrzavanju embrija? Crkva smatra da je embrij osoba i da se prema njemu trebamo odnositi kao i prema odrasloj osobi u pitanju života i smrti. Kao posljednje pitanje obrađuje se suvremeni teološki pogled na smrt i eutanaziju koji se može sažeti u tvrdnju da se nikome ne smije uskratiti život, jer je čovjek samo čuvar života, a ne i njegov gospodar.

Knjiga je pisana jednostavnim stilom pa je se i stoga može preporučiti svima koje zanima ova tematika. U tri poglavlja autor jasno i sažeto opisuje stav Katoličke crkve prema ljudskoj osobi, često se oslanjajući na encikliku *Evangelium vitae* pape Ivana Pavla II. U obradi pojedinih tema – kao što su pitanje definicije i razvoja bioetike, važnost ljudske osobe kroz povijest i stav Katoličke crkve o njoj, važnost statusa embrija, pitanje bolesti, patnje i umiranja – autor usporedno donosi općenit stav društva i stav Crkve nastojeći ih dostatno potkrijepiti argumentima. Pri tom se autor vodio već spomenutom evandeoskom misli: »Ja dođoh da život imaju, u izobilju da ga imaju!« (Iv 10, 10).